

АНАЛИ ПРАВНОГ ФАКУЛТЕТА У БЕОГРАДУ

Година XXVI

јануар—април

Број 1—2

БОРБЕ ТАСИЋ (*)

Покојни проф. др Борбе Тасић је својом личношћу, својим радом и својом мученичком смрћу у потпуности заслужио признање и почаст својој успомени који му се данас овде одају. Он је у историју наше правне науке ушао као један од најистакнутијих наших научника из ове области, као један од најбољих и најомиљенијих професора Правног факултета у Београду, као један од оних наших великих људи који је своја уверења платио својим животом, не одрекавши их се. Он ће зато служити као узор поколењима наших правника како треба живети и умрети за високе идеале: за слободу и достојанство човека и народа, за истину и правду.

Тешко је у неколико речи овде изнети све оно чиме нас је Борбе Тасић задужио, сав значај дела које је оставио, сав плодотворан утицај који је извршио у нашој науци, сву доброту и племенитост овог тако благог, добронамерног, племенитог, уистини доброг човека.

Несумњива је чињеница да је Борбе Тасић у пуној мери повео новим путем нашу правну науку између два рата и довео је на висину савремене му науке. До њега је наша правна наука сем ретких изузетака патила од два главна недостатка: она је била сувише догматичка и у њој је теорија била врло мало развијена. Са Борбем Тасићем она се оба ова недостатка ослобађа — уместо ретких изузетака као дотле, највећи део млађих правника, с Тасићем на челу, креће новим, социолошким правцем истраживања права, а теорију развија цела једна плејада младих научника, Тасићевих непосредних или посредних ученика, од којих знатан број завршава своје студије у Француској, првенствено у Паризу, тада водећој слободарској земљи, која се на пољу науке и идеологије доследно бори против мрачних сила које на-

(*) Говор на комеморацији у Врању XII 1977. године.

диру у Европи и свету. Наша се теорија права тада уздиже на висину светске науке и њени резултати се цене и на страни. Дело Борба Тасића стиче висок углед и у свету, он много објављује у страним часописима и врло је активан и познат на међународним састанцима.

Међутим, чињеница да је Тасић покренуо нов, социолошки правац у правној науци никако не значи да је он занемаривао дотадањи, класичан догматички правац. И у томе можда и лежи највећи значај његова утицаја. Он је био потпуно свестан незаобилазности догматичког метода у праву, па је у вези с тим исправно ценио и значај Келзенова доприноса правној науци у ономе што је у њему било од праве вредности. У ствари, Тасић је, не одбацујући стари, догматички, па и нормативни метод, увео у широку употребу и нов, социолошки метод и тиме обезбедио да се право проучава доиста правом, комплексном, сложеном методологијом, која је данас дошла до своје потпуне победе. Борба Тасић је успео да споји оба главна метода у праву у једну складну целину, да повеже најважније резултате најзначајнијих тадашњих, па и све до данас најистакнутијих правника Дигија и Келзена и њихових школа и тако створи основу за једну целовиту, потпуну теорију права, која ће превазићи једностраности и једног и другог метода. У том погледу Тасићеви резултати у теорији права превазилазе по свом значају границе наше науке и добијају европски значај. То се види, између осталог, и по низу важних студија ове врсте које је Тасић објављивао у најважнијим европским часописима посвећеним праву тога доба и по одјеку на који су оне наилазиле. Врхунац тог његовог рада на страним језицима представљају његова предавања о међународној свести на Хашкој академији, тада најистакнутијој међународној правној трибини, која су одлично примљена, а на нашем језику — његово магистрално дело „Увод у правне науке”, особито његово прво издање. Непроцењива је штета за нашу, а и европску правну науку што је Тасић прерано мученичком смрћу био спречен да настави рад у овом правцу, јер би, нема сумње, створио нова, врло значајна дела. Поменута два дела су у ствари само торза тог великог дела које је он носио у себи, само наговештај онога што је могао да створи.

Колико је Борба Тасић маестрално владао и догматичким методом најбоље се можда види из његовог одличног дела о принципу једнакости терета, које је по мајсторској примени догматичког метода у самом врху наше науке тог правца. Али се управо у овом његовом делу најбоље види како је он тај метод примењивао у вези са социолошким методом и како стално обраћа пажњу на друштвене услове и друштвене функције права, којима, на крају крајева, мора да служи и догматички метод, јер се он не може изоловати од основне друштвене улоге права.

Колико је Тасић поклањао заслужену пажњу догматичком методу сасвим се очито види и из чињенице да је врло значајан део свог рада посветио теорији тумачења права, која је сама суштина догматичког метода. Нема сумње да у целокупној нашој правној науци теорији тумачења нико до данас није дао тако значајан прилог као Борба Тасић,

прилог који је био на висини савремене науке и у коме је дошао до најбољег изражаја синтетички метод који је он уопште примењивао у изучавању права. У овој области је Тасић показао и велику оригиналност и његови радови из те области не само да су и данас задржали своју вредност него се она данас можда и боље види кад се узме у обзир данашњи развој теорије права, који је ишао тачно у оном правцу који је развијао и он сам. Зато се мора утолико више жалити што није стигао да напише целовито синтетично дело о тумачењу права, које је припремао.

Али Тасић није само покренуо препород наше правне науке у правцу примене социолошког метода, тачније у правцу синтетичког, вишедисциплинарног проучавања права. Још једна значајна друштвена наука, социологија, дугује му исто тако много, можда и више. Није претерано рећи да од њега потиче живо, снажно и широко интересовање за социологију, иако је он на њој мање радио но у области права. Али он је умео да окупи и покрене људе да почну радити на овој науци, чији је значај јасно видео. И овде је он упутио нове нараштаје научника ка демократској и хуманистичкој социолошкој традицији (Durkheim) Диркемове француске социологије, тада несумњиво водеће не само у Европи него и у свету. Многи млади људи из разних друштвених дисциплина окренули су се тада социологији и почели да или непосредно раде на њој или да у своје уже специјалности уносе социолошке методе. Додуше, овај социолошки покрет није стигао да се развије услед наилазак ратног вихора, али је његов значај несумњиво велик и за развој социологије данас у нас. „Социолошки преглед“, који је Тасић издао и уредио уочи рата, јасно показује колико се људи тада окренуло социологији и почело да ради на њеном унапређивању у нас. У ствари, тиме су били ударени основи модерне социологије у нас. Тасић је покренуо и практичан теренски рад методима који су били на висини савремене европске методологије и који и данас морају позитивно да се оцене, јер, и поред тога што, наравно, не укључују оно што је социолошка методологија донела после тога, садрже и неке ствари које је наша, а донекле и светска социолошка методологија без основа занемарила.

У вези с овим важно је подвући да је Тасић у „Социолошком прегледу“, а и у пракси емпиријских истраживања, поново оценио вредност наслеђа наше науке на пољу ближег или даљем од социологије у ужем смислу, почев од Вука наовамо. Он је извукао све позитивно што је наша традиционална наука дала у овом погледу и почео да то примењује и у теорији и у пракси. Тиме је показао пут којим треба да иде развој наше социологије — усвајајући не само што су Европа и свет створили него и оно што је створила наша наука дотле, ма и не била непосредно социолошка у савременом смислу. Може се рећи да се у том погледу и данас може доста научити од Борба Тасића.

Кад се погледа дело Борба Тасића у целини, онда је јасно да је то најзначајније дело у нашој науци у области теорије права у најширем смислу те речи. При том је Тасић често и врло значајним радовима залазио и у суседне области: у филозофију права, у уставно и управно

право, у међународно право, у теорију државе и у политичку теорију, у социологију, поред писања и о текућим друштвеним и политичким питањима. Он је имао изванредан смисао за теорију и откривао је теоријске проблеме и онда где их на први поглед није било. Он је изванредно јасно и убедљиво показао како је право у својој суштини везано за човека и друштво и колико су правна наука уопште, а посебно теорија права зависне од низа других научних дисциплина, а пре свега од филозофије и социологије. Борбе Тасић је био изванредно учен — он је пратио научну литературу из свих ових области на свим главним светским језицима и био је права енциклопедија знања. Но, битна, је за њега дубина и оригиналност мисли, што му је омогућило да сваком питању о коме је расправљао прилази на суштински начин и да га оригинално решава. Чак и кад је прихватао решења других, он је увек нешто оригинално додавао и тако их усавршавао.

Друга битна црта његових радова је синтетичност. Он је излажући више-мање сва главна дотадашња решења питања и издвајајући у њима оно што је прихватљиво тежио да нађе решење које ће обухватити све што је позитивно у дотадашњим решењима. Друкчије гледано, ова се особина испољавала као свестраност. Заиста, Тасић није никад био ни једностран ни искључив. Излажући једно решење и усвајајући га, он би увек додавао једно „али“, указујући на његову једностраност и потребу да се оно допуни и исправи нечим из других решења. Зато је његова мисао на први поглед изгледала кривудава и као да никад не доводи до коначног решења. Али је самим тим била јасно истакнута неопходна критичност у односу на сваку мисао, нужна опрезност да се не падне у догматичну крутост, свест о релативности истине и вечитој потреби да се увек сумња и иде даље.

У вези с тим стоји зачуђујуће богатство мисли Борба Тасића. Свако питање је он расветљавао са свих страна, непрестано указујући на све нова и нова питања која се у вези с њим постављају. Он је умео да открије неочекиване везе међу проблемима и да једне решава помоћу других. Његови списи су живи доказ о свеобухватној сложеној повезаности људског света и о способности великог људског духа какав је он био да ову обухвати на начин који задивљава сваког ко дубље уђе у питања која је решавао. Иако је био способан да својим синтетичким погледом обухвати велике области појава и да их везује у јединствену целину ради решавања односних питања, његова мисао ипак није била мање истанчана и способна да уочи и најмање прелазне у вечитом кретању и мењању ствари и питања. Сува правничка материја, понекад досадна кад је обрађују неталентовани, у његовим рукама је постајала жива, занимљива, с пуно живописних појединости и с безброј веза са суштином и судбином човека и друштва.

Такво синтетично, свестрано, живо и дубоко мисаоно дело Борба Тасића заузело је и заузима и данас несумњиво највидније место у нашој теорији права, па ће задуго тако и остати. И нова поколења наших правника све изнова се занимају за то дело и уче из њега. У њему она налазе подстицај и надахнуће за откривање и решавање и

нових питања, јер и у сваком новом питању има нечег од ранијих питања и ранија наука зато може да допринесе њиховом решењу. Нема сумње да ће с даљим напретком наше правне науке, а посебно теорије права, вредност Тасићевог дела бити све боље и више цењена и да ће оно све више утицати да се наука потпуније развије и обогати. А то је највише што једно научно дело може дати као доказ своје вредности. Јер ако једно дело, и поред релативности неких својих елемената и нужне превазиђености која је резултат сталног развоја науке, ипак задржи и елементе који остају трајно уграђени у науку и помажу да се дође до нових и бољих решења, онда је то дело заиста оно из реда великих. Такво је и дело Борба Тасића.

Борбе Тасић је био велики учитељ савремених му младих генерација, што је већ и поменуто. Заиста, педагошки рад његов био је од врло великог значаја. Он је био изврстан предавач, један од најбољих које смо имали, који је привлачио масе студената на факултету и других слушалаца кад је говорио ван универзитета, на бројним јавним трибинама и на другим местима. Поред лакоће и занимљивости излагања, оно што је особито одликовало Тасића као предавача било је неисцрпно богатство мисли, које су непрекидно навирале и дубоко и свестрано осветљавале питање о коме је говорио. Слушалац је имао просто утисак као да додирује и са свих страна посматра и најапстрактније ствари које је Тасић излагао. Његове мисаоне асоцијације биле су тако бројне да је било непосредно очигледно да су све појаве у свету тесно повезане. Друга битна његова особина као говорника и предавача била је дубока увереност у оно што говори. Беспоговорно се осећало да он живи с оним што каже, да дубоко верује у оно што проповеда, да то сматра животном важним. За њега предавачака делатност није била професија која се одрађује, још мање игра или забава — за њега је то била животна и судбинска делатност. Најзад, треће, из његових предавања је зрачила непрекидна хуманост, благодатност, доброта, подстицање других, који мање знају, на размишљање и рад, вера у њихове способности, спремност за помоћ у сваком погледу. Његови студенти су стицали уверење да нема важнијег ни племенитијег посла ни задатка до одати се науци, истраживати истину, ради помоћи људима и народу. Све ово је чинило да је Борбе Тасић снажно утицао на низ нараштаја својих слушалаца и да је у њима без изузетка будио потребу да се што боље и потпуније наоружају науком и знањем. Нико од њих није пред Тасићем могао да остане на површини ствари, свако се према својим способностима осетио дужним да иде што даље у својој струци и спремно се предавао напорима у том циљу.

Иако је био социолошки оријентисан и друштвеним чиниоцима у објашњењу права придавао далеко највећи значај, а многе проблеме решавао готово на марксистички начин или на начин врло близак марксизму, Борбе Тасић није био марксист у ужем смислу речи. Али будући близак марксизму, он је с пуно разумевања пратио оно што се у ондашњем марксизму дешавало и што је наговештавало нове путеве у друштвеним наукама. Под утицајем таквог учитеља многим његовим

ученицима није било тешко да касније нађу пут до правог марксизма, те је у том погледу његов утицај био значајан.

Борбе Тасић је био изразито демократски, напредно и слободумно политички оријентисан и свим срцем и умом се ставио у службу борбе против мрачњаштва и тираније, који су све више јачали у свету, па је у тој борби на крају и свој живот жртвовао. Његова хуманистичка научна мисао била је у пуном складу с његовим хуманистичким и демократским ставом. Тако је навукао много непријатеља, који су му најзад и дошли главе. Разумљиво је да је такав његов став нашао одраз и у његовом држању према напредном студентском покрету, који је одобравао, па и подржавао, што је такође допринело његовој трагичној судбини. Такав његов став је разлог више да му се ода дужно признање.

Као човек, Борбе Тасић је био оличење племенитости и доброте. Довољно је било погледати његове светле очи, увек благог човекољубивог погледа, његов весео осмејак, којим је просто нудио своју душу сваком у кога је гледао, па се уверити да је то човек у правом смислу речи, увек спреман да помогне и да опрости. Он је веровао у човека, био је пун животне радости, воље за рад, увек као у заносу за неким племенитим циљем, који му се чинио надамак руке. Био је препун енергије и неуморан и необично плодан у раду. Радио је веома брзо, али му је било тешко да се одвоји од неког списа, јер су увек навирале нове идеје, нова осветљења питања и раду као да никад не би било краја. Нема човека кога би сусрео, а да му се није ставио потпуно на располагање у случају потребе да му помогне, сваког с ким је ступао у додир надахњивао је вољом за живот и рад, оптимизмом, вером у бољу будућност. Тешко је замислити да је такав предобар, благ, несегичан човек могао стећи непријатеље који ће му доћи главе — сем уколико сами непријатељи нису нељуди, што су и били. Његовом смрћу безбројни његови ученици и пријатељи изгубили су оно што је ненадокнадиво — правог човека и правог пријатеља.

Иако је прерано отишао од нас подлим чином злочиначке руке, Тасић је још жив у ономе што је створио својим стваралачким духом — у свом делу и свом примеру. Његово дело ће заувек остати драгоцен део наше науке, а његов пример ће светлети нараштајима у борби за истину и слободу. Слава Борбу Тасићу!

др Радомир Лукић